

Pukovnik  
Vaso RADULOVIC

## DEJSTVA LETELICA AGRESORA PROTIV SNAGA TERITORIJALNE ODBRANE

U eventualnom ratu kakav se — po karakteru, angažovanju snaga i sredstava i načinu vođenja — može očekivati na našem prostoru i u našim uslovima, s razlogom se mora računati i sa značajnim snagama avijacije agresora za dejstvo protiv jedinica teritorijalne odbrane (TO) na privremeno zaposednutoj teritoriji. Ta avijacija će se, verovatno, najčešće angažovati za izvršavanje brojnih zadataka iz okvira podrške snaga KoV-a agresora i obezbeđenja njihove pokretljivosti na bojištu, prevashodno primenom vazdušnih desanata, ali i za izvođenje samostalnih dejstava, naročito protiv avijacije TO koja bude bazirana na privremeno zaposednutoj teritoriji. Na takve procene i zaključke upućuju i bogata iskustva iz brojnih oslobodilačkih i lokalnih ratova, vođenih u zadnje dve decenije, a naročito iskustva stečena na vijetnamskom ratištu, zbog čega svakom širem sagledavanju uticaja dejstva iz vazduha na formaciju, organizaciju, taktiku, način upotrebe, itd. partizanskih i teritorijalnih jedinica mora prethoditi analiza bar dela tih iskustava.

### NOR — OSKUDNA, ALI DRAGOCENA ISKUSTVA

Analize iskustava drugih naroda, naročito kada su stečena u savremenim ratovima, tim su nam potrebija što su naša vlastita iskustva iz dejstva avijacije okupatora protiv jedinica NOV i PO Jugoslavije (ponajpre zbog zauzetosti glavnine agresorovih vazduhoplovnih snaga na drugim frontovima) relativno oskudna. Dejstva iz vazduha na našem ratištu, naime, nisu bitnije uticala na organizacionu strukturu snaga NOVJ, ali jesu na taktiku dejstva i način preduzimanja mera zaštite, naročito u vreme agresorove prevlasti u vazduhu (sve do sredine 1944. godine), kada je na našem ratištu

ukupno angažovano 360—385 aviona (snage veličine RV male zemlje). To su, mahom, bili stariji i sporiji tipovi aviona, ali su oni duže ostajali u vazduhu i mogli su — zbog pogodnosti svojih performansi i dejstva, uglavnom, u uslovima prevlasti u vazduhu — da maksimalno iskoriste svoje mogućnosti i stalno prate pokrete jedinica, čime su bili utoliko opasniji za naše snage. Pri tom je okupator bio prinuđen da svoju avijaciju, sem za izviđanje i osmatranje bojišta, vatrenu podršku i zaštitu, operativna i materijalna prevoženja, održavanje veze, itd., upotrebljava i za izvršavanje i drugih zadataka iz okvira vazduhoplovne podrške sopstvenih snaga KoV-a: za snabdevanje iz vazduha opkoljenih snaga u naseljenim mestima; za dotur kritičnih sredstava opkoljenim snagama na bojištu; za prenošenje starešina, pošte i sl.

Sem u okviru vazduhoplovne podrške snaga KoV-a, naročito jake u vreme izvođenja operacija »Vajs« i »Švarc«, kada su jedinice na zemlji (u operaciji »Švarc« 127.000 vojnika) u pojedinim fazama podržavane dnevno sa po 50 do 100 aviopoletanja,<sup>1</sup> vazduhoplovstvo okupatora je dejstvovalo i samostalno, učestvujući u ostvarivanju planova agresora čija je suština bila da se oslobodilačkoj vojsci i stanovništvu Jugoslavije, žrtvi agresije, nanesu što veći ljudski gubici i materijalna razaranja, te slomi moral i odlučnost boraca i civila za otpor. Ta dejstva avijacija je izvodila i u složenim meteo-uslovima, na svim terenima našeg ratišta, obično u manjim grupama, ali i pojedinačno.

Vertikalni manevar i vazдушna pokretljivost na našem ratištu nisu došli do većeg izražaja, sem prilikom pripremanja i izvođenja operacije »Konjićev skok« (desant na Drvar) u kojoj su stečena za nas veoma značajna iskustva, koja baš zbog toga zahtevaju i posebnu obradu.

#### ALŽIR: HELIKOPTER NA PREKRETNICI

Svi revolucionarni i narodnooslobodilački ratovi posle drugog svetskog rata vođeni su, uglavnom, na principima partizanskog (gerilskog) ratovanja, prilagođenog konkretnim socijalnim, ekonomskim, geografskim, klimatskim i drugim uslovima. Iskustva iz tih ratova pokazuju da je agresor, po pravilu raspolažući veoma jakom i najmodernije naoružanom i opremljenom armijom, masovno upotrebljavao avione i helikoptere. U svim tim ratovima, a naročito u Alžiru i Vijetnamu, avijacija je imala značajnu ulogu, predstavljajući fak-

<sup>1</sup> Podaci iz knjige B. Lazarevića »Vazduhoplovstvo u NOR-u«, VIZ 1972, str. 47.

tor bez koga se nije moglo čak ni zamisliti izvođenje značajnijeg dejstva ili obimnije operacije protiv oslobodilačkih i partizanskih snaga.

Za rat u Alžiru francuska armija je, koristeći se bogatim iskustvima iz upotrebe avijacije i početnim iskustvima iz upotrebe helikoptera na ratištu u Indokini, angažovala oko 1.00 borbenih letelica. Gotovo sve zadatke avijacija je izvodila u sadejstvu sa KoV, obavljajući, prevashodno, intenzivno izviđanje iz vazduha. Za taj rat je, sem ostalog, bilo karakteristično postojanje »zabranjenih zona« po red granica sa susedima, u kojima je tučeno iz vazduha sve što bi se primetilo. Ta dejstva su izvođena na taj način što bi bombarderi poleteli na zadatak i ostvarivali radarsko osmatranje zone, posle čega bi usledilo vatreno dejstvo avijacije. Sem toga, avioni su u znatnoj meri korišćeni za bacanje letaka kao oruđa psihološkog pritiska. Taj rat je označio prekretnicu u razvoju i upotrebi helikoptera za izvršenje borbenih zadataka. Naime, te borbene letelice ranije su, u Indokini, prvi put upotrebljene u borbi protiv partizanskih jedinica, i to gotovo isključivo za spasavanje i evakuaciju. Ovde su, pak, stečena prva pozitivna iskustva iz njihove upotrebe za vatreno dejstvo po ciljevima na zemlji, mada su, pretežno, upotrebljavani za transport, izviđanje, održavanje veze i sanitetsku evakuaciju.

U alžirskom ratu započeta su tri značajna procesa, koji danas imaju istaknuto mesto u razvoju savremenih armija, predstavljajući novu dimenziju u protivpartizanskim i protivgerilskim dejstvima:

— helikopter se sve masovnije uvodi u naoružanje, postepeno se približavajući broju aviona, a ponegde i prevazilazeći taj broj;

— počinje znatno brži razvoj avijacije KoV-a, jer je masovna upotreba helikoptera i aviona za neposrednu podršku kopnenih snaga ukazivala na potrebu integracije helikoptera i pojedinih tipova aviona u organizacijski sastav jedinica KoV; i

— počinje razvoj i proizvodnja specijalno konstruisanih aviona za protivgerilska dejstva.

#### VIJETNAM: ŠIROKA PROTIVPARTIZANSKA DEJSTVA AVIONA I HELIKOPTERA

Vijetnamsko ratište je, u svtari, bilo najsavremeniji poligon za upotrebu avijacije i helikoptera armije SAD u protivpartizanskim dejstvima, što ukazuje i na njegov značaj kada se radi o izučavanju i uopštavanju iskustava iz dejstva aviona i helikoptera agresora protiv jedinica teritorijalne odbrane. To je bio ratni sukob vodeće super-sile, kao agresora, i malog i siromašnog, slobodoljubivog i borbenog



Vijetnama. Taj dugotrajan i iscrpljujući oslobodilački rat vođen je u dva potpuno različita operativna ambijenta: jedan u Južnom Vijetnamu, koji je karakterisao partizanski način ratovanja i, drugi, u Severnom Vijetnamu, sa karakteristikama tipičnog vazdušnog rata, s jedne strane, i borbe masovnog sistema PVO, s druge strane.

Značajna karakteristika tog rata bila je, kao što je poznato, masovna upotreba svih vrsta postojećih aviona i helikoptera armije SAD, kao supersile i na području vazduhoplovne tehnologije, protiv snaga Fronta nacionalnog oslobođenja (FNO) i naroda Vijetnama — od lakog izviđačkog aviona do najmodernijeg lovca, LBA i savremenog bombardera strategijske namene. Štaviše, specifičnosti tog ratišta — nemogućnost brzih aviona da prate sve pokrete snaga FNO i dejstvuju po mnoštvu sitnih objekata, te potrebe za sporijim avionima koji će moći duže ostati u vazduhu — naterali su agresora da razvije nove tipove lakih borbenih aviona za »protivustanička dejstva«, dakle letelica sa posebnim namenskim karakteristikama, a razvijen je i namenski borbeni helikopter sa velikim vatrenim mogućnostima.

Na vijetnamskom ratištu, u najrazornijem ratu, primenjene su sve vrste poznatih ubojnih sredstava za dejstvo iz vazduha: topovi i mitraljezi, rakete malog i srednjeg kalibra 70-127 mm, bombe kalibra FAB-250 do FAB-8,5 tona, zatim rasprskavajuće, zapaljive i napalm-bombe, specijalne »guava« kasetne bombe malog kalibra za borbu protiv žive sile, vođene (TV i laserski sistem vođenja) bombe FAB-250 do 1.400 kg; vođene rakete V-Z velikog kalibra od 260 do 816 kg, itd.<sup>2</sup> Sem toga, agresor je iz vazduha upotrebljavao hemijska sredstva (herbicide, pa i nervne bojne otrove). U najkraćem, avijacija SAD je samo na Južni Vijetnam bacila oko 6,3 miliona tona ubojnog tereta, bacivši na svaki km<sup>2</sup> teritorije oslobođene od FNO prosečno 6 tona bombi i granata, odnosno oko 500 kg na svakog stanovnika.<sup>3</sup>

Za naše razmatranje manje je važno predviđanje da li se takav intenzitet razaranja može ponoviti i na evropskim prostranstvima, a više je značajna pouka i opomena o tome šta je sve agresor spreman da preduzme iz vazdušnog prostora da bi uništio živu silu i slomio borbeni moral i volju naroda za otpor, totalno razorio ekonomski potencijal zemlje — žrtve agresije, izolovao njenu teritoriju od odsečenih delova ili saveznika, stvorio nepodnošljive uslove za život na oslobođenoj teritoriji (primenom različitih ubojnih sredstava, pa i hemijskih, za uništenje šuma, useva i stoke).

<sup>2</sup> Podaci prema knjizi »Rat u Vijetnamu 1954—1975«, str. 301 i 302.

<sup>3</sup> Isto, str. 19.

Za razliku od Severnog Vijetnama, gde je dobro organizovan i efikasan sistem PVO znatno umanjivao efekat razornog dejstva vazduhoplovnih snaga armije SAD, osnovna karakteristika tih dejstava nad Južnim Vijetnamom bila je u tome što su izvođena u uslovima potpune kontrole vazdušnog prostora od snaga SAD i veoma slabe, gotovo simbolične PVO snaga FNO, što znači da su se dejstva avijacije i helikoptera agresora odvijala u uslovima prevlasti u vazduhu. Zbog toga je avijacija armije SAD i mogla da primenjuje najcelishodnije taktičke postupke sa stanovišta postizanja potrebnih borbenih efekata.

Dejstva u početnom periodu rata izvođena su uglavnom po klasičnim načelima, pri čemu su i strategijski bombarderi B-52, sa ubojnim teretom od 30 tona, upotrebljavani za izvršenje taktičkih zadataka na bojištu. Podržavajući snage KoV-a i VD, odnosno izvođeci samostalna dejstva, bombarderi B-52 su tukli prostorije po principu »tepiha«, primenjujući elektronske bombarderske nišane koji omogućavaju dejstva bez spoljne vidljivosti. Osnovni razlog za upotrebu B-52 protiv partizanskih snaga bio je u tome što su oni za svega nekoliko minuta mogli da stave pod udar mnoštvo ciljeva na velikoj prostoriji, za čije bi bombardovanje sa LBA, inače, trebalo znatno duže vreme i neuporedivo više aviona. Dejstvujući u grupama od 6 do 12, a ponekad i više bombardera B-52, ostvarivana je snažna koncentracija vatre velike razorne moći. Napadi su najčešće izvođeni u talasima, letom u koloni grupa (interval 20 do 40 km između grupa). U prvim talasima dejstvovali su teškim razornim bombama FAB-250 do 1.400 kg<sup>4</sup> — radi isterivanja boraca FNO iz dubokih zaklona, a u sledećim talasima protivpešadijskim bombama — radi nanošenja gubitaka snagama koje se nađu na otvorenom prostoru.

Osnovnu vatrenu podršku sopstvenih snaga agresor je obezbeđivao širokom upotrebom avijacije KoV-a i taktičke avijacije, dejstvujući snažnim grupama LBA, LaBA i borbenih helikoptera, i to sa raznih visina. Pri tome se taktika borbenih dejstava aviona i helikoptera armije SAD menjala zavisno od jačine otpora i vrste upotrebljenih sredstava PVO od snaga FNO. Sem toga, raznovrsna ubojna sredstva kojima su dejstvovali piloti SAD zahtevala su odgovarajuće taktičke postupke, određene visine i načine dejstva. Ipak, najviše izmena u taktici dejstva avijacije agresora usledilo je nakon pojave »STRELA-2M« na vijetnamskom ratištu (PAR tipa zemlja-

<sup>4</sup> Isto, str. 295.



-vazduh, sovjetskog porekla<sup>5</sup>). Zbog njihove efikasnosti avioni SAD su iznad teritorije koju su kontrolisale snage FNO mogli da lete na visinama preko 2.500 m, a helikopteri ispod 100 m, dok je izbacivanje tereta iz TrA dozvoljavano sa visina iznad 2.700 m. Radi smanjenja efikasnosti dejstva »STRELA-2M« preduzimali su i druge mere: dejstvo iz vazduha je izvođeno od 09.00 do 15.00 časova, kada sunce ometa IC-vođene rakete;<sup>6</sup> avioni i helikopteri su snabdevani termičkim projektilima i SAB padobranima radi ometanja otkrivenih raketa; oko motora je stavljena oplata radi smanjenja zračenja toplote, a produženi su i izduvnici motora da bi odvodili gasove dalje od letelice; ostvarivan je protivraketni manevar...

Avijacija KoV-a armije SAD svoju taktiku je izgradila u vijetnamskom ratu, posebno kada je reč o taktici helikopterskih borbenih dejstava. Ta taktika je usavršavana sticanjem novih iskustava i uvođenjem novih sredstava u naoružanje, pri čemu njenu okosnicu čine helikopteri. Otuda je avijacija KoV, s obzirom na broj vazduhoplova i intenzitet upotrebe, postala osnovni činilac dejstva agresora iz vazduha po snagama FNO, i to i u izvođenju vatrenih dejstava i u obezbeđenju vazdušne pokretljivosti snaga KoV-a. Time avijacija KoV-a armije SAD više nije samo »podržavajuća snaga«, već sastavni deo snaga KoV-a, a u nekim dejstvima je i nosilac udara — kao najpokretljiviji deo kopnenih snaga.

Karakteristika rata u Vijetnamu bila je i masovna primena helikopterskih, odnosno, vrlo retko, padobranskih desanata — jačine cete do ojačane vazdušno-desantne brigade, uz snažnu pripremu i vatrenu podršku BA, LBA, LaBA i borbenih helikoptera. Konačno, vazdušno-pokretne jedinice su upravo u tom ratu dobile svoju fizionomiju.

#### NAJČEŠĆE: NAPALM I »GUAVA« BOMBE

Za ostvarivanje ciljeva rata vođenog u Južnom Vijetnamu, avijacija agresora je izvršavala brojne zadatke.

*Izviđanje iz vazduha* i osmatranje teritorije pod kontrolom FNO, radi prikupljanja podataka o objektima dejstva i otkrivanja snaga protivnika, bilo je jedan od najsloženijih problema u organizovanju

<sup>5</sup> Prema nekim američkim podacima, PAR tog tipa je samo u Severnom Vijetnamu bilo 35 do 40 bataljona, koji su menjali oko 300 raznih položaja; samo u 1967. ih je ispaljeno 4.800, odnosno dnevno od 10 do 60. (Opširnije: Dž. M. Ven Dajk »Severnovijetnamska strategija preživljavanja«, VIZ, 1975, str. 58—69).

<sup>6</sup> Prema knjizi »Rat u Vijetnamu 1954—1975«, str. 319.

i izvođenju dejstva avijacije SAD. Problem je bio to veći što je upravo izviđačka avijacija, prema nekim podacima, izvršila oko 30% svih a/p, a za te zadatke su angažovali i druge vrste avijacije i helikoptere, dok su sve grupe, izvršavajući osnovni zadatak, sistematski ostvarivale i izviđanje duž marš-ruta — i u odlasku i u povratku. Za izviđanje su upotrebljavani: savremeni mlazni izviđački avioni, laki avioni, helikopteri, pa čak i TA C-47 (zbog mogućnosti dugog ostajanja u vazduhu), a primenjivana je i najsavremenija tehnika: radari, IC i TV-uređaji, aerofoto-sredstva i senzori raznih vrsta. Ipak, težište je bilo na vizuelnom izviđanju i na njega je otpadalo oko 70% svih izviđačkih letova. Novina u upotrebi izviđačke avijacije na vijetnamskom ratištu bila je i u tome što su u pripravnosti za dejstva po pozivu držane znatno jače snage od onih koje su predviđane normama. Izviđačka avijacija ostvarivala je i navođenje udarnih grupa na otkrivene ciljeve (vršeći ulogu VON-ova), što je znatno skraćivalo vreme dolaska grupa u rejon dejstva. Pokazalo se, naime, da je u uslovima tog ratišta — s obzirom na teren i na činjenicu da u rejonu dejstva nisu imali sopstvenih snaga KoV — pogodnije imati VON u vazduhu nego na zemlji, a često je takav način navođenja bio i jedino moguć.

*Blisku vazduhoplovnu podršku* snaga KoV-a u borbi sa jedinicama FNO u osnovi je izvršavala avijacija KoV-a i oko 10% snaga taktičke avijacije. Objekti dejstva u toj podršci bili su »vojni ciljevi«, odnosno oni za koje se mislilo da su »vojni«. Osnovna taktika je bila: nakon otkrivanja ustaničkih jedinica snage KoV-a ih opkoljavaju i blokiraju, a odmah zatim avijacija i artiljerija vrše napad, »preoravajući« svaku stopu. Pošto su snage FNO bile stalno u pokretu, taj manevar opkoljavanja nikada nije mogao biti izveden iznenadno, tim pre jer su dejstva avijacije za vreme tog manevra izvođena »po planu«, pa je dolazak grupa u rejon dejstva ostvarivan sa velikim zakašnjenjem. Kako čak ni pri dejstvu »po pozivu«, najčešće, nije bilo moguće tačno raspoznati cilj, to je napadan ceo rejon, pri čemu su od ubojnih sredstava najviše korišćeni napalm i »guava« bombe. Veći efekti su bili mogući jedino u slučajevima kada su koncentrisane jače snage FNO, dok su male i brzopokretne jedinice i za letelice bile neuhvatljiv cilj. Bilo je slučajeva da su avioni SAD napadali i celo selo da bi neutralisali (uništili) primećenog snajperistu. Vijetnamci su se agresiji iz vazduha suprotstavljali raznim merama PVZ, pri čemu su ispoljavali maštovitost i majstorstvo.

*Izolaciju bojišta* u osnovi je ostvarivala taktička avijacija (preko 90% njenih ukupnih snaga angažovanih za vazdušne napade u J.



Vijetnamu). Sam naziv ove borbene radnje podrazumeva dejstvo iz vazduha po snagama i objektima neprijatelja u zoni koja se izoluje, ali je taktička avijacija armije SAD, upravo u okviru akcije izolacije bojišta u J. Vijetnamu, vršila više zadataka, sračunatih na to da se sprečava pristizanje pomoći iz S. Vijetnama (udari po komunikacijama kojima je vršen dotur, po prihvatnim bazama i skladištima), da se, dejstvom iz vazduha, onemogućavaju kontakti snaga FNO sa narodom (udarima po određenoj prostoriji, bez obzira na žrtve civilnog stanovništva). Osnovni cilj je bio izolacija snaga FNO od naroda, i u okviru te borbe primenjivali su različite metode:

- *Tučenje zona slobodnih napada* (»posebne zone dejstva«), što je avijacija, najčešće, izvodila samostalnim vatrenim dejstvom, sa ciljem da se izoluju zone za koje se može reći »tu je neprijatelj, tamo su prijateljske snage«. Zone u kojima su se duže vremena zadržavale snage FNO proglašavane su za zone u kojima nema prijateljskih snaga, odnosno da su svi koji tamo žive — neprijatelji. Tamo, pak, gde takva uporišta nisu uočena pokušavali su da premeste prijateljski raspoloženo stanovništvo, čemu je prethodilo iseljavanje onog dela žitelja koji nisu pouzdani. Sve ostalo stanovništvo je proglašavano neprijateljima i dejstva su vršena kao na zonu »slobodnih napada«.

- *Napadi radi odmazde* vršeni su kada, iz različitih razloga, nije bilo poželjno vršiti masovnu predislokaciju stanovništva.

- *Dejstvo radi motivacije* (psihološko-teroristička dejstva) ostvarivano je na rejone u kojima je stanovništvo pomagalo ustanike, a sa ciljem da se, nanošenjem žrtava, prisili da pređe na stranu agresora, pri čemu su posle napada, obično, bacani leci i fotografije posledica razaranja, sa pozivom stanovništvu »da to ne dozvoli opet«.

- *Uništavanje vegetacije*, kao specijalna vrsta dejstva u okviru izolacije, vršeno je duž puteva i po bazama gde su se nalazili ili se sumnjalo da se nalaze ustanici — da bi se teren ogolio od rastinja i onemogućilo njihovo prikrivanje, odnosno uništili usevi i sprečilo dopremanje hrane snagama FNO.

U veoma često primenjivanom prevoženju vazdušnim putem težište je bilo na operativna prevoženja iz domena vazduhoplovne podrške (taktički desanti, prevoženja jurišnih grupa i vazd. pokretnih snaga), zatim pozadinska prevoženja za dotur i evakuaciju ranjenika, itd.



Tako široko primenjavana dejstva iz vazduha (avionima i helikopterima) bitno su uticala na organizacijska rešenja i taktiku snaga FNO. Inferiorne u naoružanju i savremenoj tehnici, a posebno vazduhoplovnoj, snage FNO su bile prinuđene da stalno traže i nalaze takva organizacijska rešenja i primenjuju takve taktičke postupke koji će u prvi plan isticati čoveka kao odlučujućeg činioca oružane borbe. U tome nisu robovali nikakvim klasičnim shemama, a vrlo brzo su korigovali sve ono što se u surovij ratnoj praksi nije potvrđivalo.

Snage FNO bile su sastavljene od regularnih partizanskih i teritorijalnih jedinica. Svaka od tih komponenti OS imala je tačno određenu ulogu i zadatke.

- *Regularne jedinice*, organizovane u samostalne bataljone, pukove, brigade i divizije, s odgovarajućim elementima podrške, borbenog i materijalnog obezbeđenja — bile su elitne jedinice i osnovna udarna snaga FNO.

- *Partizanski odred* bio je osnovna organizacijska jedinica partizanskih snaga, različite jačine i sastava (od čete do bataljona, a najčešće pokretna udarna grupa od 30 do 50 ljudi).<sup>7</sup> Dejstvovao je na široj teritoriji, samostalno ili u sadejstvu sa regularnim jedinicama, pri čemu je, po svojoj organizaciji i ulozi, odgovarao jedinici manevarske strukture naše TO.

- *Teritorijalne jedinice* bile su različitog sastava i veličine, formirane širom čitave zemlje, slično prostornoj strukturi naše TO. Njihova osnovna namena je bila razvlačenje i prikivanje snaga agresora za uporišta i baze, kao i kontrola celokupne teritorije. One su svojim dejstvima, zapravo, zajedno sa partizanskim snagama, stvarale uslove za uspešan manevr regularnih jedinica.

Zajedničko svim snagama FNO, pak, bilo je da su to bile brzo-pokretne jedinice koje su, svojim rastresitim rasporedom, pokrivale celokupnu teritoriju ratišta, tako da su u isto vreme dejstvovale na frontu, u pozadini i na bokovima protivnika.

Primenjujući načela partizanskog načina ratovanja, uz puno uvažavanje mogućnosti i načina dejstva protivnika i vodeći računa o karakteristikama zemljišta, oslobodilačke snage Južnog Vijetnama su za izvršenje borbenih zadataka često formirale taktičke i borbene

<sup>7</sup> Isto, str. 57.

grupe najrazličitije veličine i sastava, koje su dejstvovala pod jedinstvenom komandom. Takvi sastavi su posebno uvežbavani za organizaciju sadejstva po mestu, vremenu i načinu izvršenja zadatka. Tako formirane taktičke-borbene grupe su se, najčešće, prema objektu napada kretale iz različitih pravaca, razvijene u veći broj manjih grupa koje su na određene objekte koncentrično napadale, izbegavajući efikasno dejstvo aviona i helikoptera. Po meri približavanja objektu napada te grupe su se postepeno »stapale« u veće jedinice, tako da bi do jurišnog položaja dobile konačan, planom predviđen borbeni poredak, kojim se obezbeđivala nadmoćnost na glavnom pravcu napada. Težište je, dakle, bilo na manjim formacijama, veoma pokretljivim na bojištu, manje uočljivim i osetljivim na dejstvo agresorovih aviona i helikoptera. Međutim, postojale su i krupnije, operativne, formacije, koje su uspešno izvodile operacije većih razmera, naročito u vreme borbi za konačno oslobođenje zemlje.

Za zaštitu od snažnog dejstva aviona i helikoptera SAD raznovrsnim ubojnim sredstvima, snage FNO su primenjivale aktivne i pasivne mere zaštite. Od sredstava za aktivnu borbu sa avionima i helikopterima široko su korišćene sve vrste streljačkog naoružanja, PAM kalibra 12,7 i 14,5 mm, LPAA (uglavnom kalibra 37 mm), a u poslednjoj fazi rata i PAR tipa »STRELA«. Raznovrsne pasivne mere zaštite takođe su znalački i temeljito primenjivane, a reč je o maskiranju i zauzimanju rastresitog rasporeda jedinica u logorima, na bivacima i za vreme pokreta; čestom vršenju pokreta; menjanju logora i položaja radi obmane agresora; uređivanju lažnih logora i položaja da bi agresor udario u prazno; masovnoj izgradnji skloništa; korišćenju prirodnih i veštačkih podzemnih skloništa (pećine i tuneli); brižljivom uređivanju prostorija na kojima su očekivani HD, itd.

Snage FNO su, u skladu sa konkretnom operativno-taktičkom situacijom i radi pariranja dejstvima agresora iz vazduha, primenjivale različite taktičke postupke: napade na kolone agresora u pokretu kroz šumu i na teško pristupačnim terenima; iznenadne vatrene udare i napade bez juriša; borbena dejstva sa bliskih odstojanja i iznenadni manevar (povlačenje iz borbe i nastupanje), što je otežavalo ili sasvim onemogućavalo dejstvo iz vazduha, a često prozrokovalo udare avijacije agresora po vlastitim trupama. Primeњivani su i centralizovani, brzi, smeli i iznenadni napadi na objekte dejstva, a decentralizovano odstupanje — u više pravaca, u malim grupama.



Dejstva snaga FNO po avionima i helikopterima na zemlji, a, naročito, napadi na njihove baze, izvođeni su vrlo efikasno i predstavljaju novinu u taktičkim postupcima, čime zahtevaju posebnu obradu. U najkraćem, snage FNO su za zaštitu od dejstva agresorovih aviona i helikoptera iz vazduha uglavnom primenjivale mere PVZ i odgovarajuće taktičke postupke.

#### KRITIČKO VREDNOVANJE ISKUSTAVA DRUGIH

Neka od navedenih iskustava i karakteristika dejstva iz vazduha mogu korisno poslužiti i za izgrađivanje sopstvenih pogleda i iznalaženje najboljih taktičkih postupaka i drugih mera u borbi protiv protivnikovih aviona i helikoptera i za zaštitu od njihovog dejstva. Njihovom, makar i ovako kratkom i necelovitom analizom, može se doći do određenih pouka, praktičnih saznanja i procena o stvarnim mogućnostima i verovatnoj upotrebi aviona i helikoptera agresora u eventualnom budućem ratu protiv jedinica teritorijalne odbrane na privremeno zaposednutoj teritoriji. S tim u vezi naročito su značajna i poučna iskustva iz našeg NOR-a, mada se ni ona ne mogu nekritički, jednostavno i jednostrano preneti i ugraditi u organizaciju i taktiku dejstva jedinica TO. To, uostalom, nisu ratna iskustva stečena isključivo u dejstvima protiv snaga TO, čime bi samo za njih i važila, već su stečena u posebnim uslovima vođenja oslobodilačkih i revolucionarnih ratova. U tim ratovima oslobodilačke snage su od početka stvarane od malih gerilskih, partizanskih i teritorijalnih jedinaca, da bi rat završile kao moderne armije. Ratovale su protiv veoma snažnog agresora i jakih domaćih neprijatelja, stvarajući, u toku ratnih dejstava, sem ostalog, i sopstvenu doktrinu.

Naše mogućnosti i naši uslovi u kojima bi dejstvovale jedinice TO na privremeno zaposednutoj teritoriji bitno se razlikuju od onih koji su preovladavali u Vijetnamu i Alžiru, ili ma kojoj drugoj zemlji, pa i od onih u kojima su dejstvovale jedinice NOVJ u našoj zemlji, tokom NOR-a jugoslovenskih naroda i narodnosti.

Snage TO, kao komponenta OS, sa izgrađenom organizacionom strukturom na bazi naše koncepcije, moderno su opremljene i kadrovski popunjene, a dejstvovale bi u tesnom sadejstvu sa snagama operativne armije, na privremeno zaposednutoj teritoriji gde kontinuelno funkcioniše naša vlast. Ipak, iskustva ukazuju da se slična dejstva iz vazduha (avionima i helikopterima) mogu očekivati i protiv snaga TO na privremeno zaposednutoj teritoriji. Neke zajedničke karakteristike tih dejstava po ciljevima na zemlji došle su do izra-

žaja i potvrđene su u tim oslobodilačkim ratovima, ukazujući na neke zakonomernosti koje se moraju imati u vidu u svim uslovima ratnih dejstava.

U početnom periodu eventualnog budućega rata na našem prostoru agresor bi, verovatno, raspolagao nadmoćnijim vazduhoplovnim snagama — i po kvalitetu i po broju aviona i helikoptera. On bi u dejstvima protiv jedinica TO, odnosno protiv svih snaga koje dejstvuju u njegovoj pozadini, a posebno na privremeno zaposednutoj teritoriji, upotrebio respektivne vazduhoplovne snage, koristeći sve vrste vazduhoplova — od lakog izviđačkog aviona i helikoptera višestruke namene, do najmodernijeg lovca, lovca-bombardera, helikoptera i transportnog aviona, pa i bombardera strategijske namene. Osnovnu snagu agresora za dejstva iz vazduha protiv partizanskih i teritorijalnih jedinica činili bi avijacija KoV-a, čiju okosnicu čine helikopteri, i specijalni vazduhoplovi razvijeni za protivpartizanska dejstva (ukoliko njima agresor raspolaže). Obim angažovanja drugih vrsta avijacije zavisio bi od njihove zauzetosti oko izvršavanja zadataka na drugim zadacima u okviru vojišta-ratišta i od raspoloživih vazduhoplovnih snaga.

Nadmoćnost u vazduhoplovnim snagama obezbedila bi agresoru ostvarivanje povremene prevlasti na izabranim delovima ratišta, ali ne bi bio u mogućnosti da ostvari potpunu prevlast u našem vazдушnom prostoru i da dejstvuje kao u navedenim ratovima, i to iz tri osnovna razloga:

- što će na celom našem ratištu dejstvovati snage RV i PVO, pa prema tome i na privremeno zaposednutoj teritoriji;
- što snage TO raspolažu sopstvenom avijacijom; i
- što će snage TO raspolagati znatno jačim sredstvima PVO i biti obučene za njihovu najcelishodniju upotrebu.

Ta tri momenta utiču na stvaranje sasvim novih uslova na našem ratištu i daju nov kvalitet našim snagama i sredstvima. Time su naše snage u mogućnosti da se, celishodnom upotrebom, uspešno suprotstave agresoru i da ga pobeđuju. U stvari, snage TO na privremeno zaposednutoj teritoriji u mogućnosti su da veštım manevrom obezbede nadmoćnost u živoj sili na izabranim pravcima dejstva, dok su snage RV i PVO, avijacije i artiljerijsko-raketnih jedinica TO, u mogućnosti da i svojim dejstvom primoraju agresora na stalno menjanje taktičkih postupaka. Agresor će, tako, morati da računa ne samo na protivdejstva sa zemlje, već i na napade iz vazduha, što bitno menja njegovu poziciju, menjajući uslove i odnose snaga na ratištu.



Polazimo, dakle, od toga da se naše snage TO agresoru suprotstave ne masom i vrhunskim kvalitetom vazduhoplova i drugih sredstava, već i veštīm, majstorskim načinom upotrebe onih letelica koje imamo, sa osnovnim ciljem da mu se nanese što više gubitaka u živoj sili i ratnoj tehnici. Otuda potreba da snage TO budu stalno aktivne, da agresoru nameću svoj način dejstva i primoravaju ga da se brani. On, u stvari, ni jednog momenta dok se nalazi na našoj teritoriji ne sme biti siguran da neće biti napadnut — sa zemlje ili iz vazduha, ili, najčešće, kombinovano. Time će agresor biti primoran da za svaki izlazak svojih aviona i helikoptera odvaja snage za obezbeđujuća dejstva, da stalno menja taktiku i način upotrebe sopstvenih vazduhoplova, da glavnim snagama avijacije dejstvuje po snagama RV i PVO i objektima njegove infrastrukture, da odvaja znatne snage za dejstva po avijaciji TO i stalno vrši PVO manevar.

Iskustva iz navedenih i drugih, prvenstveno lokalnih ratova ukazuju i na to da agresor prilikom dejstava iz vazduha neće vršiti ograničenja pri izboru objekata dejstva, uključujući i naseljena mesta — samo da bi ostvario postavljene ciljeve operacije ili rata u celini. Što se taktike dejstva, pak, tiče, nerealno je, pa i opasno, očekivati da će agresor iz vazduha dejstvovati samo u jednom području visina i po ustaljenim taktičkim postupcima. Naprotiv, on će dejstvovati sa svih visina, grupama različite jačine i primenjujući takve manevre i taktičko-tehničke postupke koji će mu obezbeđivati najbolje iskorišćavanje slabosti sistema PVO snaga TO.

Realno je očekivati da će agresor vršiti neprekidno i sistematsko izviđanje iz vazduha, i to vizuelno i sa primenom savremenih tehničkih sredstava, dok će za vatrenu podršku sopstvenih snaga KoV-a primenjivati pretežno ešelonirana dejstva malih grupa i slobodan lov, na malim i srednjim visinama. Pri tom bi osnovni objekti dejstva iz vazduha bile jedinice TO (naročito u pokretu i bivacima-logorima) i sredstva PVO.

Treba očekivati da će agresor protiv snaga TO, koristeći se savremenim uređajima i opremom za dejstva iz vazduha, upotrebiti najnovija ubojna sredstva:

- topove i mitraljeze kojima su naoružani avioni i helikopteri;
- rakete malog i srednjeg kalibra (uglavnom 70-127 mm);
- razne vrste bombi (rasprskavajuće, zapaljive, fosforne i napalm);
- kasetne šrapnel-bombe malog kalibra;
- teške razorne bombe; i

— vođene bombe kalibra od 250 do 1.400 kg i dometa do 25 km, sa raznim sistemima vođenja.

Od navedenih ubojnih sredstava posebno ukazujemo na kasetne šrapnel-bombe CBS koje, zbog visokog ubojnog intervala i gustine parčadi, predstavljaju veoma efikasno oružje protiv nezaštićene žive sile i lake borbene tehnike.<sup>8</sup>

Upravo zbog velike efikasnosti kasetnih šrapnel-bombi protiv žive sile i lake borbene tehnike, s razlogom se može očekivati njihova masovna upotreba protiv jedinica TO, najverovatnije u kombinaciji sa ostalim ubojnim sredstvima.

U Vijetnamu su se helikopteri pokazali kao jedno od najvažnijih sredstava za povećanje manevarskih sposobnosti i borbenih mogućnosti jedinica KoV na ratištu, a naročito na ispresecanom i teško prohodnom zemljištu. Prema svim procenama, u eventualnom ratu se može očekivati njihova široka primena za izvršenje taktičkih desanata i prilikom upotrebe vazdušno-pokretnih jedinica koje predstavljaju najznačajniju novinu. Sem toga, oni će se, verovatno, upotrebiti i za operativna i materijalna prevoženja, evakuaciju ranjenika, spasavanje posada oborenih aviona i helikoptera, ubacivanje i izvlačenje izviđačkih i diverzantskih grupa, izviđanje zemljišta, zona i vatrenih položaja, zatim kao KM u vazduhu, za održavanje kurirske veze, za vatrenu pripremu i podršku, upravljanje vatrom i navođenje avijacije, osvetljavanje bojišta noću, itd. To su, dakle, zadaci za koje helikopteri mogu biti upotrebljeni i u borbenim dejstvima protiv jedinica TO.

## FLEKSIBILNOST SISTEMA MERA ODBRANE I ZAŠTITE

Postavlja se pitanje: kako se uspešno suprotstaviti dejstvu agresorovih aviona i helikoptera? Odgovor na to pitanje je, sigurno, veoma složen, ali praktična rešenja, u suštini, treba tražiti u fleksibilnoj organizaciji, taktičkim postupcima i odgovarajućem naoružanju jedinica TO. U tom smislu se iskustvima iz oslobodilačkih ratova, posebno iz našeg NOR-a, treba koristiti u skladu sa našim savremenim uslovima i stepenom modernizacije oružanih snaga. Pri

---

<sup>8</sup> Svaka od tih bombi ima 300 čeličnih kuglica (šrapnela) raznog profila, sa početnom brzinom od 1.300 m/sek i ubojnim intervalom od 1,1 do 1,5 m. Sudeći prema iskustvima iz Vijetnama, šrapneli i duralne košuljice prouzrokuju veoma teške povrede, a njihovo uklanjanje hirurškim putem je dosta otežano. Jedan avion tipa F-4C (fantom) nosi po 4 kasete šrapnel-bombi CBS. Odbacivanje kaseti vrši iz horizontalnog leta sa visina od 700 do 1.400 m, a one se otvaraju na visini 400—600 m iznad zemlje.



tom su kadrovske i materijalne mogućnosti jedinica TO u borbi protiv agresorovih aviona i helikoptera i u vazduhu i na zemlji — sve veće.

Snage TO, sada sa sasvim utvrđenom organizacionom strukturom, u eventualnom ratu se moraju prilagođavati konkretnoj situaciji i uslovima na ratištu. U tom pogledu im se ne može propisati shema, ali je sigurno da moraju biti dobro naoružane, brze, pokretne, sposobne za iznenadne manevre i grupisanje koje će obezbediti nadmoćnost na glavnom pravcu. Naročito je značajno da su osposobljene za izvođenje protivdejstva u slučaju da agresor upotrebi helikopterske desante, ili vazdušno-pokretne jedinice. Vertikalni manevar upravo tim jedinicama — vrlo često primenjivan u vijetnamskom ratu — uneo je nov kvalitet u izvođenje borbenih dejstava, a njihova upotreba se može očekivati i protiv snaga TO na privremeno zaposednutoj teritoriji. Helikopterima je moguće za kratko vreme desantirati-prevesti kompletne jedinice (bataljon, puk, pa čak i brigadu), dok se na teško prolaznom zemljištu pomoću njih može vršiti pregrupisavanje snaga i na većim odstojanjima, razume se uz neposrednu zaštitu i podršku avijacije. Za vertikalni manevar su najpogodnije taktičke grupe jačine od ojačanog bataljona do pešadijskog, odnosno vazdušnodesantnog puka. Njihovo iskrcavanje, uglavnom, treba očekivati na sam objekat dejstva, ili u najbližoj okolini. Stoga je od posebne važnosti da se vodi računa o grupisanju snaga TO i vazdušno-pokretnih jedinica, a treba ukazati i na potrebu da borbeni poredak jedinica TO bude znatno dublji od klasičnog, uz postojanje jačih rezervi na svim nivoima.

U eventualnom budućem ratu biće, čak i više nego ikada ranije, nužno preduzimati sve mere odbrane i zaštite — radi izbegavanja gubitaka od dejstva aviona i helikoptera protivnika i umanjenja njihove efikasnosti. S tim u vezi iskustva iz našeg NOR-a, kao i navedeni taktički postupci i mere PVZ primenjivane od FNO, imaju trajnu vrednost.

Pokreti noću i u nepovoljnim meteo-uslovima biće uobičajeni manevri snaga TO, dok će se po danu kretati u više kolona, u malim grupama i sa većim rastojanjima i odstojanjima, koristeći pokrivenost zemljišta. Na pojavu neprijateljevih aviona i helikoptera pokreti će se obustavljati i ljudstvo i sredstva sklanjati u zaklone, koristeći sve prirodne i veštačke objekte i druge pogodnosti koje zemljište pruža. Međutim, ni najveštije i najefikasnije korišćenje zemljišta i primena svih mera PVZ ne mogu nadomestiti aktivnu odbranu snaga TO — sopstvenim naoružanjem i sredstvima PVO, u čemu takođe imamo i vlastita, dragocena, iskustva. Stoga upotreba

pešadijskog naoružanja, LPAA i LPAR, uz aktivna dejstva po aerodromima i helidromima baziranja vazduhoplovnih snaga agresora, zaslužuje izuzetnu pažnju.

Borbena dejstva će se veoma često izvoditi noću. I to će omogućavati oživotvorenje jednog od principa dejstva snage TO — da stalno, naročito kada je reč o taktičkom nivou, budu u ofanzivi, jer će samo aktivnim dejstvima moći da postignu značajnije rezultate. Pri tom se izboru vremena za napad uvek mora poklanjati velika pažnja. Za izvođenje napada, recimo, treba birati ono vreme u kome je inače umanjena superiornost agresora u vazдушnom prostoru, a to je noću i u nepovoljnim meteo-uslovima. Ipak, najvažnije je da se protivnik, manevrom i grupisanjem sopstvenih snaga, dovede u nepovoljniji operativno-taktički položaj, čime se opredeljuje i vreme napada i ostali taktički postupci.

Savremeno organizovana, intenzivna i visokoproduktivna borbena obuka u miru značajan je preduslov za racionalno korišćenje sopstvenog naoružanja i najcelishodniju upotrebu jedinica TO u ratu, a to znači i za organizovanje efikasne zaštite od dejstva agresora iz vazduha i za izvođenje efikasnog dejstva tih jedinica protiv agresorovih aviona i helikoptera. Tako organizovana obuka podrazumeva dobro poznavanje mogućeg protivnika, njegovog naoružanja i taktike dejstva, zatim podrobno poznavanje sopstvenih mogućnosti, te uvežbavanje jedinica na terenu, naročito za PDB, polazeći od činjenica da upravo jedinice TO predstavljaju masovnu bazu za izvođenje tih dejstava na celokupnom ratištu.